

турної співпраці по обидва боки Карпат. В цій темі багато аспектів залишаються недослідженими, саме тому вона ще потребує глибокого і всебічного вивчення.

¹ Студинський К. Кореспонденція Я.Головацького в літах 1850-1862 // Збірник філологічної секції НТШ. – Львів, 1905. – Т. 8-9. – С. 592.

² Гнатюк В. Причинок до історії зносин галицьких і угорських русинів // ЛНВ. – 1898. – Т. 7. – Кн. 9. – С. 162-178.

³ Созанський І. Олександр Духнович. – Львов, 1908. – 24 с.

⁴ Кинах Г. Матеріали до історії зносин Подкарпатської Русі з Галичиною в XIX віці // Науковий збірник «Просвіти». – рочн. II. – 1923 р. – С. 115-121.

⁵ Студинський К. Олександр Духнович і Галичина // Науковий збірник «Просвіта». – Рочник 3. – 1924. – С. 28-103.

⁶ Демко М. Письма О.Духновича кь Я.Головацькому. – Мукачєво: книгопечатня «Реформ», 1927. – 64 с.

⁷ Духнович О. Листи до Головацького Я.Ф. (1853-1861) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаніка. – Ф. 148 (Гол.). – Спр. 7. – 68 аркушів.

⁸ Там само. – Арк. 8.

⁹ Там само. – Арк. 9-10.

¹⁰ Студинський К. Кореспонденція Я.Головацького... – С. 496.

¹¹ Письма писателя Я.Головацького и Сушкевича из г. Львова настоятелю Мукачевского монастыря А.Кралицкому (1858-1867) // ДАЗО. – Ф. 64. – Оп. 3. – Спр. 320. – 14 аркушів – Арк. 3.

¹² Там само. – Арк. 5.

¹³ Там само. – Арк. 10.

¹⁴ Мазурок О.С. Листи Ю.Ю. Жатковича до В.М. Гнатюка як джерело вивчення культурних зв'язків Закарпаття з іншими українськими землями та Росією в др. пол. XIX – поч. XX ст. // Карпатика: До 50-річчя УЖДУ. – Вип. 3. – Ужгород, 1995. – С. 137.

¹⁵ Там само. – С. 126.

¹⁶ Стрипський Гадор. Листи до Гнатюка В.М. (1897-1918) // Відділ рукописів ЛНБ ім. В.Стефаніка. – Ф. 34 (Гнат.). – Спр. 539. – Арк. 26.

¹⁷ Подь Ніколай. Слово кь молодому клиру Унгварскому // Вестникъ. – 1850. – Ч. 2. – С. 6.

¹⁸ Изъ оугорско-руських сторонь // Вестникъ. – 1862. – Ч. 6. – С. 23-24.

¹⁹ Кралицький А. Северо-восточная Угорщина (топографическо-географическое описание) // Науковий збірник издаваемый літературним обществом Галицко-русской материцы. – 1866. – Вип. 1-4. – С. 151.

²⁰ Ігнатюк Ю. Изъ Угорской Руси (Якимь образом можно бы народъ наш кь некой степени образованости привести?) // Слово. – 1863. – Ч. 87. – С. 345.

²¹ Звернення від редакції «Слова» // Слово. – 1874. – Ч. 2. – С. 1.

²² Що діють наші браття? // Буковина. – 1887. – Ч. 2. – С. 3.

²³ Данилюк Д.Д. Проблеми історії Закарпаття на сторінках західноукраїнської періодики XIX ст. // Тези доповідей республіканської наукової конференції до 50-річчя возз'єднання Північної Буковини, Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з Українською РСР. – Чернівці, 1990. – С. 131-132.

Неля Свитлик
(Ужгород)

Культурные контакты между западноукраинскими землями середины XIX – начала XX века

В статье исследуется эпистолярное наследие выдающихся украинских национально-культурных деятелей Галичины и Закарпатья, в котором содержится информация об их взглядах на задание национального возрождения русинов-украинцев, об обмене литературой, культурным опытом, о взглядах на украинский язык, литературу, просветительную работу.

Ключевые слова: западноукраинские земли, Галичина, Закарпатье, Буковина, украинские деятели, переписка, книги, газеты, издания, эпистолярное наследие.

Svitlyk Nelia
(Uzhhorod)

Cultural Contacts Between Western Ukrainian Lands in the Middle of 19th and the Beginning of the 20th Century

The article is devoted to the analysis of contacts between Ukrainian lands which were the part of Austro-Hungarian Empire. The author investigates the cultural relations among Transcarpathia, Galicia and Bukovyna. The main attention is concentrated on the personal contacts of that intellectuals. Their epistolary heritage and publicism as the source of the study the relations on the both sides of the Carpathian Mountains is studied. The analysis of the cultural interrelations between Western European lands is urgent nowadays, because it gives the opportunity to describe the historical retrospective of the relations between separate regions of Ukraine.

Key words: Western Ukrainian Lands, Transcarpathia, Galicia, Bukovina, Ukrainian personalities, correspondence, enlightenment, books, publishing, epistolary heritage.

УДК: 94 (477.85)«19»

Віталій Галатир
(Кам'янець-Подільський)

ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО УСТРОЮ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П.СКОРОПАДСЬКОГО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

На основі аналізу опублікованих джерел автор зробив спробу дати характеристику сучасному історіографічному аспекту проблеми формування адміністративного устрою та органів місцевого самоврядування в Українській Державі П.Скоропадського.

Ключові слова: історіографія, адміністративний устрій, Гетьманат, П.Скоропадський.

В умовах становлення та розвитку незалежної Української держави продовжує підвищуватися інтерес до національної історії, уроків та досвіду минулого, що, в свою чергу, спонукає зростання зацікавленості до історіографічних досліджень та їх ролі і значення в подальшому розвитку історичної науки. Процес розбудови державності потребує узагальнення всього накопиченого українським народом досвіду. Нестабільність політичного й соціально-економічного розвитку дають змогу порівнювати сучасні тенденції в нашому державному житті з перипетіями державного будівництва 1918 р.

Вдосконалення місцевого самоврядування в державі зумовлює інтерес до вивчення вітчизняного досвіду у цій сфері діяльності. Важливою складовою суспільного поступу, показником культури громадян, їх національної свідомості, громадської і господарської активності є саме розвиток територіальної самоорганізації населення.

Із дослідників історіографії даної проблеми однією з перших здійснила спробу підвести підсумки працям про Українську революцію загалом та Гетьманат зокрема у своїй монографії Л.Радченко, залучивши до аналізу окремі діаспорні та сучасні вітчизняні публікації. У висновках автор сформулювала слушні практичні рекомендації щодо подальшого вивчення цієї багатоаспектної проблеми¹.

Слід відзначити й перше комплексне дослідження історіографії Української Держави П.Скоропадського – С.Грибовецова². Автор звернув основну увагу на з'ясуванні об'єктивності історіографічних оцінок, місця та значення Української Держави у контексті Української революції 1917–1921 рр., творення збройних сил, основних подій та явищ.

Дослідженню української історіографії внутрішньої політики Гетьманату присвячена праця С.Гнатюка³. В ній автор проаналізував основні групи історіографічних праць із проблеми, визначив головні теоретичні напрями та охарактеризував основні періоди у розвитку історіографії проблеми. У четвертому розділі «Адміністративно-політичний устрій Української Держави» досліджуються різні точки зору державного устрою та форми правління Гетьманату.

Висвітлюючи біографію П.Скоропадського, О.Реєнт у своїй монографії частково торкнувся і питання адміністративного устрою Гетьманату⁴.

Історіографії українського державотворення доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.), зокрема й періоду Української Держави присвячена дисертація В.Капелюшного⁵. В ній автор охарактеризував основні групи історіографічних джерел за період 1917–2003 рр.

Однак названі праці лише дотично оцінюють напрями адміністративної діяльності П.Скоропадського. У зв'язку з цим мета статті – детальні-

ше з'ясувати стан наукової розробки проблеми в сучасній українській історіографії.

Проаналізувавши праці сучасних вітчизняних істориків для досягнення поставленої мети, потрібно вирішити завдання: висвітлити новітні підходи дослідників до розробки проблеми українського державотворення гетьманської доби; виокремити персональний внесок учених в дослідження Української Держави; окреслити на основі наявних праць недостатньо вивчені аспекти, події, явища та процеси, визначити напрями майбутніх дослідницьких пошуків.

В першій половині 1990-х років перед вітчизняними істориками відкрилися нові можливості для дослідження маловивчених аспектів в історії нашої держави, до яких, безперечно, належить і доба Гетьманату. В монографічних дослідженнях, статтях, навчальних посібниках, історичних нарисах на підставі нових концептуальних підходів вчені аналізують період Гетьманату П. Скоропадського, акцентуючи свою увагу на багатьох сферах соціально-економічного і суспільно-політичного життя держави. Менше звертається увага на адміністративні питання. Завдяки розсекреченню документів спецфондів, науковці почали використовувати у своїх роботах широкий спектр джерел.

Зокрема, короткий огляд історії Гетьманату подає двотомна праця «Історія України: нове бачення» за редакцією В.Смоля. Відзначається і головне завдання, поставлене після перевороту урядом П.Скоропадського – забезпечення твердої влади, спокою і ладу шляхом створення дієвого державно-адміністративного апарату. У цьому зв'язку серед перших указів подається постанова про ліквідацію посад комісарів Центральної Ради. Наголошується, що до влади на місцях прийшли консервативні сили: землевласники, старі земські діячі, військові⁶.

В.Клименко, розглядаючи наслідки перебування біля керма Української Держави П.Скоропадського, спробував з'ясувати місце Гетьманату в українській революції⁷.

Статті С.Кульчицького як конкретизують окремі напрями внутрішньополітичного і зовнішньополітичного курсу Гетьманату⁸, так і носять узагальнюючий характер⁹.

До постаті П.Скоропадського як політика та державного діяча звертаються у своїх публікаціях Я.Пеленський¹⁰, Р.Піріг і Ф.Проданюк¹¹.

Ю.Павленко та Ю.Храмов називають відбудову адміністративного апарату одним з першочергових завдань гетьманського уряду. Це пояснюється авторами тяжкою спадщиною, що дісталась Українській Державі після державного перевороту, оскільки Центральна Рада виявила повну нездатність вирішити проблему становлення адміністративної влади¹².

А.Панюк і М.Рожик теж вказують на відсутність відрегульованого адміністративного апарату

ту на місцях, що стало однією з причин поразки Центральної Ради¹³.

С.Грабовський, С.Ставроян та Л.Шкляр, характеризуючи основні напрямки політики гетьманського уряду, акцентують увагу на тому, що деякі інституції, в тому числі й місцеві органи влади, укомплектовані з колишнього імперського чиновництва, діючи від імені Української Держави, нерідко цілеспрямовано дискредитували цю владу¹⁴.

Якщо попередні автори прагнули підійти до висвітлення періоду Гетьманату досить обережно, вказували на його здобутки та недоліки, суперечливість доби, то В.Кульчицький, М.Настюк і Б.Тищик дають однозначно негативну оцінку правлінню П.Скоропадського. Вони, насамперед, наголошують на поверненні до старих порядків, починаючи з відновлення адміністративно-територіального поділу на губернії та повіти і завершуючи призначенням колишніх генералів, поміщиків і царських чиновників на посади старост¹⁵.

Зацікавленість істориків складним і суперечливим періодом Гетьманату наприкінці 90-х років ХХ ст. помітно зросла. Цей факт засвідчує поява значної кількості тематичних публікацій у періодичній пресі. Серед них відзначимо ґрунтовні аналітичні розвідки Г.Папакіна, в яких він зробив історіографічний огляд, висвітлив здобутки та помилки в діяльності гетьманського уряду¹⁶.

Сробу висвітлити питання державного будівництва в період Гетьманату міститься в праці О.Л. Копиленка і М.Л. Копиленка¹⁷.

В брошурі О.Яременка «Адміністративна реформа гетьмана Павла Скоропадського» розкриваються основні аспекти політико-правового аналізу діяльності Гетьманату¹⁸. Він розглянув процес розподілу влади в Українській Державі на законодавчу, виконавчу та судову і дослідив проведення адміністративної реформи. Автор в дослідженні особливу увагу приділив діяльності земських установ Подільського регіону в період Гетьманату, їх ставлення до перевороту і втручання австро-угорської військової влади в діяльність органів місцевого самоврядування¹⁹.

Також слід виділити фундаментальну працю В.Солдатенка «Українська революція: історичний нарис». Основна увага автора зосереджується на питаннях політичної боротьби за доби Гетьманату, встановлення і наслідків окупаційного режиму, опозиційного руху. Лише побіжно згадуються в контексті висвітлення реакційної сутності урядового курсу репресивні заходи щодо органів місцевого самоврядування та їх діячів – арешти гласних, заборони з'їздів, розпуски дум і земств тощо²⁰.

Автори прагнули об'єктивно показати еволюцію поглядів Гетьмана, труднощі, які спіткали П.Скоропадського та його уряд на шляху до ствердження Української Держави. Але, як і попередні науковці, проблему формування органів місцевої влади в цей період вони не висвітлюють.

З основних напрямків історії Української Держави було захищено ряд дисертацій: періодичну пресу у своїй роботі дослідив Г.Рудий²¹, економічну політику в травні-грудні 1918 р. – С.Мякота²², державне управління – О.Яременко²³, становлення місцевих органів виконавчої влади та самоврядування – Т.Харченко²⁴, аграрну політику – Г.Терела²⁵, становлення вищих та центральних органів виконавчої влади – С.Коник²⁶, діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.) – І.Верховцева²⁷, формування системи місцевих органів державної адміністрації та самоврядування Харківської губернії – Д.Підлісний²⁸.

У 2009 р. вийшов збірник праць за загальною редакцією А.Вишневецького. Тут розміщено матеріали науково-практичної конференції, присвяченої поширенню української адміністративної традиції, створенню об'єктивного уявлення про історичні особливості формування інституту державної служби на теренах України шляхом обговорення, пропозицій щодо використання кращого вітчизняного досвіду адміністрування. Окремий розділ в збірнику присвячено державній службі та устрою Гетьманату П.Скоропадського²⁹.

Обсягом висвітлених проблем привертає увагу словник-довідник «Українське державотворення: невитребуваний потенціал». У виданні на основі архівних матеріалів розкриваються найголовніші аспекти державотворчого процесу в Україні, в тому числі й за доби Гетьманату. Зокрема, розглядається адміністративно-територіальний устрій Української Держави, його зміни, запровадження в УНР нового адміністративного поділу. Вперше в літературі зустрічається спроба комплексного дослідження питання формування місцевих органів влади та самоврядування в квітні-грудні 1918 рр.³⁰. Але форма енциклопедичного видання не дозволяє дослідити названі процеси у повній мірі. Головним чином автори проаналізували їх хід, результати та наслідки. Глибинні ж тенденції, що стали їх підґрунтям, опинилися поза увагою укладачів словника.

Питання адміністративно-територіального поділу Української Держави, владування в губерніях, повітах, містах і волостях висвітлив О.Мироненко в «Малій енциклопедії етнодержавознавства»³¹.

Таким чином, у працях сучасних вітчизняних істориків, що вийшли у попередні роки, порушується ряд, безумовно, важливих і цікавих проблемних питань, висвітлення яких не може оцінюватися та сприйматися однозначно. Вони потребують додаткового дослідження.

Тому огляд літератури з історії Гетьманату дає певні підстави говорити про фактичну відсутність в історичній науці ґрунтовного, послідовного, комплексного дослідження адміністративного устрою та органів місцевої влади Української Держави П.Скоропадського в сучасній українській історіографії.

¹ Радченко Л.О. Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні 1917-1920 рр. – Харків, 1996.

² Грибоедов С. Українська держава гетьмана П.Скоропадського: Історіографічне дослідження. – Дис. канд. іст. наук. – К., 2001. – 259 с.

³ Гнатюк С. Л. Внутрішня політика Гетьманату П.Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: Дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 249 арк.

⁴ Ресент О. Павло Скоропадський. -К.: Альтернативи, 2003. – 304 с. (Серія «Обистість і доба»).

⁵ Капелюшний В. П. Українська національна державність доби визвольних змагань (1917-1921 рр.): історіографія: Дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка – К., 2004. – 511 арк.

⁶ Історія України: нове бачення: В 2 т. – К.: Україна, 1995. – Т.2. – 493 с.

⁷ Клименко В. Українська гетьманська держава 1918 року: її місце в українській революції//Нова політика. – 1996. – № 4. – С.59-61.

⁸ Кульчицький С. Українська держава часів гетьманщини // Український історичний журнал. – 1992. – № 7-8. – С.60-79.

⁹ Кульчицький С. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського // Історія України. – 1998. – №18. – С11.

¹⁰ Пеленський Я. Соціально-політичний портрет Павла Скоропадського // Історія в школах України. – 1997. – № 4. – С.42-53.

¹¹ Пиріг Р.Я., Проданюк Ф.М. Павло Скоропадський: штрихи до політичного портрета // Український історичний журнал. – 1992. – № 9. – С.91-105.

¹² Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1918 рр. (історико-генетичний аналіз). – К., 1995.

¹³ Панюк А., Рожик М. Історія становлення української державності. – Львів: Центр Європи, 1995. – 153 с.

¹⁴ Грабовський С, Ставроян С, Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. – К.:Генеза, 1995. – 607 с.

¹⁵ Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. – Львів:Світ, 1996. – 296 с.

¹⁶ Папакін Г. Українська Гетьманська держава 1918 року та Павло Скоропадський // Історія України. – 1997. – № 19. – С.1-3; Там само. – № 20. – С.4-6; Папакін Г. Державотворча спадщина Центральної Ради і становлення Української гетьманської держави 1918р.// Історія в школах України. – 1997. – № 2. – С. 14-20.

¹⁷ Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Державна і право України. 1917-1920. Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 208с.

¹⁸ Яременко О.І. Адміністративна реформа гетьмана Павла Скоропадського. – Вінниця: Континент-ПРИМ, 1998. – 40 ст.

¹⁹ Яременко О. І. Встановлення на Поділлі влади гетьмана П. Скоропадського / О. І. Яременко // ІХ Подільська істор.-краєзн. конф. : матеріали – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 246-248; Яременко О. І. Земське самоврядування Поділля в період Гетьманату (1918) / О. І. Яременко // XIII Вінницька обл. істор.-краєзн. конф., 6 вересня 1994 р.: тези доп. – Вінниця, 1994. – С. 56.

²⁰ Солдатенко В. Українська революція: історичний нарис. – К.:Либідь, 1999. – 976 с.

²¹ Рудий Г. Я. Періодична преса – джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918 р.): Дис...канд. іст. наук: 07.00.06 / НАН України; Інститут історії України – К., 1995. – 199л.

²² Мякота С. Є. Економічна політика уряду Української Держави (травень – грудень 1918 р.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка – К., 1997. – 190л.

²³ Яременко О. І. Державне управління в Україні в період гетьманату (квітень- грудень 1918 р.): Дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 1999. – 207 с.

²⁴ Харченко Т. О. Становлення місцевих органів виконавчої влади та самоврядування в Українській Державі (квітень-грудень 1918 р.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г.Короленка – Полтава, 2000. – 281 арк.

²⁵ Терела Г. В. Аграрна політика Української Держави П.Скоропадського: дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Терела Галина Василівна. – Полтава, 2000. – 236 с.

²⁶ Коник С. М. Становлення вищих та центральних органів виконавчої влади Української Держави 1918 року: Дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Українська Академія держ. управління при Президентові України. – К., 2002. – 298арк.

²⁷ Верховцева І. Г.. Діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2004.

²⁸ Підлісний Д. В. Формування системи місцевих органів державної адміністрації та самоврядування Харківської губернії за часів Гетьманату П.Скоропадського (квітень-грудень 1918 року): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна –Х., 2009.

²⁹ Державна служба України в історичному контексті: проблеми становлення та розвитку: зб. текстів виступів на наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2008 р.) / Головне управління державної служби України ; за заг. ред. А. Вишневського – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – 116 с.

³⁰ Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / О.Мироненко, Ю.Римаренко, І.Усенко, В.Чехович / За ред. О.М. Мироненка. – К.:Либідь 1997.-560с.

³¹ Мироненко О. Адміністративно-територіальний поділ Української Держави у квітні-грудні 1918 р. // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С.258-259; С.326-328.

Виталий Галатир
(Камянец-Подольский)

**Вопросы административного строя и органов
местной власти Украинского Государства
П.Скоропадского в современной украинской
историографии**

На основе анализа опубликованных источников автор сделал попытку дать характеристику современному историографическому аспекту проблемы формирования административного строя и органов местного самоуправления в Украинском Государстве П.Скоропадского.

Ключевые слова: историография, административный строй, Гетманат, П.Скоропадский.

*Galatir Vitalii
(Kamianets'-Podil'skyi)*

**Question of the Administrative Mode and Organs
of Local Power of the Ukrainian State
P.Scoropadscogo in Modern
Ukrainian Historiography**

On the basis of analysis of the published sources an author did an attempt to give description to the modern historiography aspect of problem of forming of the administrative mode and organs of local self-government in the Ukrainian State P.Scoropadscogo.

Key words : *historiography, administrative system, Hetmanate, P. Skoropadskyi.*

УДК 94(477.74):338.45«1940/1950»

*Ірина Грекова
(Одеса)*

**КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ ТА РОЗКУРКУЛЮВАННЯ
1948 р. В БОЛГАРСЬКИХ СЕЛАХ
ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я**

У повідомленні проаналізовані особливості процесу колективізації та розкуркулювання в районах компактного розселення болгар в межах колишньої Ізмаїльської області УРСР в 1945 – 1948 рр. Спираючись на архівні данні, автор розкриває нові аспекти післявоєнного розвитку болгарської діаспори у післявоєнні часи.

Ключові слова: *колективізація, розкуркулювання, куркулі, діаспора.*

Впродовж другої половини ХХ ст. увага дослідників болгарського населення Північного Причорномор'я зосереджувалась, головним чином, на історії переселення болгар на територію Російської імперії та на окремих розвідках їх суспільного і культурного життя. Багато в чому така ситуація визначалась ідеологічними стандартами радянської епохи, коли частина документів містилися у так званих «особливих» теках закритих фондів та мали гриф «таємно», «цілком таємно». Отож складнощі розвитку національних меншин залишалися поза полем досліджень радянських істориків. Історичний шлях болгарської діаспори не розглядався окремо від інших національностей СРСР. Це стосувалося насамперед повоєнного періоду. Тільки з 90-х рр. ХХ ст. ситуація почала поступово змінюватись: у загальних роботах та окремих публікаціях об'єктом вивчення став розвиток болгарського населення південних областей України повоєнного часу.

Нині існує традиція спеціального вивчення окремих болгарських поселень України, хоча вони здебільшого мають етнографічну спрямованість. Практично не досліджені процеси колективізації,

розкуркулювання та їх наслідки в болгарських селах, реальні причини виселення.

Отже, метою повідомлення стало дослідження розвитку колективізації та розкуркулювання в болгарських селах Північного Причорномор'я.

Незважаючи на доленосність цих питань в історії болгарської діаспори, вони недостатньо висвітлені в літературі. У працях А.Д. Бачинського¹, І.Ф. Грека², І.Ф. Грека і М.М. Червенкова³, О.М. Лебеденко і А.К. Тичини⁴, К.К. Пелівана⁵, А.В. Шабашова і Л.В. Суботіна⁶ зустрічаються лише фрагментарні та узагальнюючі положення стосовно цих проблем. Пропонована публікація спирається на матеріали фондів Державного архіву Одеської області та Муніципального підприємства Ізмаїльський архів, що вперше вводяться до наукового обігу.

Навесні 1941 р. в Ізмаїльській області налічувалося 216 колгоспів, які об'єднували 27940 селянських господарств із загальною площею оброблюваної землі 190800 га. На початку 1945 р. в області налічувалося 38 колгоспів, в яких було об'єднано переважно бідні селянські господарства – 1837, із земельною площею – 12261 га.⁷ Тобто протягом цього року в сільському господарстві переважали індивідуальні господарства, чисельність яких на кінець 1945 р. складала 107 тис., що обробляли 560 тис. га ріллі.⁸

В 1946 р. ситуація поступово почала змінюватися і вже до кінця року колективізацією було охоплено чверть сільських господарств і більше 26% селянської землі. Так, у Тарутинському районі в серпні 1946 р. колективізовано 61% сільських господарств.⁹

В 1947 р. колективізація вже набрала масового характеру. На її темпи впливали багато чинників: тяжкі наслідки війни (демографічні втрати, недостатня матеріально-технічна база, нестача тягової сили), антиселянська політика тоталітарного режиму (необґрунтовані економічні плани, нереальні плани хлібозаготівель, вилучення коштів з села). Все це разом з посухою привело до голоду 1946-1947 рр. Селяни шукали порятунку в колгоспах. Голод був одним із засобів примусити господарів, які залишилися вірними приватній власності, вступити в колгоспи. На допомогу з боку держави могли розраховувати тільки радгоспи, колгоспи та господарства бідняків. Зі звіту Ізмаїльського обласного комітету КП(б)У про колективізацію відомо, що в 1947 р. Тарутинський район став районом суцільної колективізації, в Ново-Іванівському районі колективізовано 83% селянських господарств, в Арцизькому – 66,1%, Болградському – 55,5%. Повільніше відбувалася колективізація у Суворовському районі, де було колективізовано лише 39% селянських господарств, але в селі Кирнички цього району (3 колгоспи – 493 двори, 3079 га землі) він складав 74,7% орної землі та 81,2% господарств. В Бородинському районі колективі-